

استراتژی توسعه سیاسی اسلام در بالکان

نگارش : رضا مومنزاده (کارشناس ارشد جغرافیای سیاسی)

مقدمه

بدون شک در دهه‌های اخیر مذهب، بطور کلی مورد توجه مردم قرار گرفته است و نقش جدیدی در نظام بین‌الملل یافته است. اسلام به عنوان یک ایدئولوژی که دارای بیشترین توان و ظرفیت برای عمل سیاسی است، توانسته است نقش حساس و مهمی را در این زمینه ایفا نماید و از سایر مذاهب پیشی گیرد. پیروزی انقلاب اسلامی ایران و جریانات و تحولاتی که در پس آن اتفاق افتاده است، همه مؤید این واقعیت انکارناپذیرند.

یکی از ویژگی‌های بارز دین اسلام، عدم شناخت محدودیت و مرز جغرافیایی برای پیروان خود است. علاوه بر آن، مسلمانان بر این باورند که اسلام دارای تمام اصول اولیه برای پی‌ریزی و ایجاد نظام سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می‌باشد؛ همین خاطر است که جمهوری اسلامی ایران قائل به یک استراتژی مستقل سیاسی - مذهبی است. بدین مفهوم که این استراتژی تمام اصول و مبانی خود را در چارچوب یک تفکر دینی قالب ریزی کرده است و هیچ وجه اشتراکی را بین خود و دیگر استراتژی‌های شناخته شده جهان قائل نیست.

تحقیقی را که پیش روی دارید در راستای همین تفکر عظیم قرار گرفته است و در واقع به بررسی روند توسعه سیاسی اسلام در یکی از حساس‌ترین نقاط جهان یعنی بالکان پرداخته است. سؤال اساسی ما در این تحقیق چنین است: چگونه می‌توان با توجه به امکانات بالقوه و بالفعل (مادی و معنوی) مسلمین و همچنین توسعه سیاسی‌ای که اخیراً متوجه مسلمانان این منطقه (بالکان) شده است، منافع جهان اسلام را در این حوزه تأمین نمود؟

شبه جزیره بالکان از مناطق بحران‌خیز دنیای کنونی است. بحرانهای این منطقه دارای ریشه‌های مختلفی است و نسبت دادن تمام آنها به تقابلی که بین غرب و اسلام صورت گرفته، کاری است اشتباه. این

تحقیق نه به دنبال بررسی ریشه‌های تمام بحرانهاست، بلکه بررسی مسیر تحولات اسلام و بحرانی که ناشی از این رشد ایجاد گردیده هدف مورد نظر این تحقیق است.

پیچیدگی این کار بر هر اهل تحقیق و خواننده‌ای پوشیده نیست، چرا که در این راه اگر جنبه‌های مختلف را بطور کامل و به شیوه سیستمی در نظر نگیریم، قطعاً نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد اشتباه خواهد بود. همین خاطر است که در این تحقیق سعی شده است ابتدا شرحی مختصر از اوضاع جغرافیایی و تاریخی منطقه بدست دهیم، بعد از این مطالعه است که چگونگی ورود اسلام و برخورد مردم منطقه با آن را با توجه به ویژگی‌های قومی - فرهنگی آنها به خوبی درک خواهیم کرد. هم‌چنانکه بررسی بحرانهای بالکان ما را در یک تحلیل سیستمی راحت تر می‌سازد و در نتیجه هم می‌توان بحرانهای آینده منطقه را پیش‌بینی کرد و هم، ما به جواب سؤال اساسی تحقیق خود دست پیدا نماییم.

جغرافیای شبه جزیره بالکان

شبه جزیره بالکان در اصطلاح به منطقه‌ای گفته می‌شود که جنوب شرقی قاره اروپا را دربرگرفته است. از شمال به رود ساوا، از شرق به دریای سیاه، از جنوب شرقی به دریای اژه، از جنوب به دریای مدیترانه، از جنوب غربی به دریای یونان و از غرب به دریای آدریاتیک محدود می‌شود. این منطقه دربرگیرنده یازده کشور است: آلبانی، بوسنی و هرزگوین، بلغارستان، کرواسی، یونان، مقدونیه، مولداوی، رومانی، اسلوانی، صربستان و مونته‌نگرو.

با این توضیحات شبه جزیره بالکان به مثابه لولائی است بین دو قاره کهن آسیا و اروپا. موقعیت جغرافیایی این منطقه از قدیم تاکنون، نقش استراتژیکی بسیار بااهمیتی را به منطقه بخشیده است و در طول تاریخ همواره نقطه تقابل و برخورد بین تمدن غرب و شرق بوده است.

نقشه موقعیت کشورهای شبه جزیره بالکان

آن ۱۹۶۵ میلادی است. این کشور بعلمت موقعیت جغرافیایی خود در بسیاری از جنگ‌ها و کشمکش‌های سیاسی اروپا و کشورهای همسایه شرکت جسته است. بهمین خاطر تاریخ این کشور جدا از بقیه کشورهای شبه جزیره بالکان نیست.

یونان: مساحت این کشور ۱۳۱۹۹۰ کیلومترمربع است. بالای ده میلیون نفر جمعیت را در خود جای داده و در سال ۱۸۲۷ میلادی مستقل شناخته شد. این کشور نیز در دوران تسلط ترکان عثمانی بر منطقه بالکان در زیر سلطه و نفوذ امپراطوری عثمانی قرار داشت.

ویژگی‌های انسانی بالکان سابقه سکونت

سابقه زیست انسان در حوزه‌ای که شبه‌جزیره بالکان نام گرفته است، به راسستی طولانی است و به دوره پارینه‌سنگی (Paleolithic Period) بازمی‌گردد.^۲ بنابراین قدمت حیات انسان در منطقه برابر است با پیشینه زندگی انسان در دیگر نقاط اروپا که از پرسابقه‌ترین سکونتگاه‌های انسانی محسوب می‌شوند. در دوره نوسنگی (Neolithic Period) زیستگاه‌های بشری بسط یافتند و فرهنگی پدید آوردند که اجزای آن از شرق و غرب و شمال شبه‌جزیره سربرآورده بود. مهمترین نکته‌ای را که باید اشاره کرد این است که جمعیت این منطقه در طی دوره‌های گذشته دستخوش تحولات چندی قرار گرفته است. مهمترین رویدادی که همه مورخان روی آن اتفاق نظر دارند جایگزینی مردمان بومی بالکان بوسیله اسلاوهای بود که از شمال داتوب آمده بودند. این جمعیت بومی نو، بنیاد نژادی دولتهای امروزی یوگسلاوی (که پیش از آن ایلییری نژاد

شبه جزیره بالکان یک منطقه کوهستانی و نامنظم از نظر سطح ارتفاعی است. ارتفاعات منطقه ادامه چین خوردگیهای آبی است که در واقع نقطه اتصال ارتفاعات آلپ در مرکز اروپا با فلات آناتولی (آسیای صغیر) است. نقاطی که جداکننده این دو ارتفاعات هستند بوجودآورنده تنگه استراتژیکی یسفر و دریای مرمره و اژه است. بنابراین دو پدیده بسیار مهم طبیعی که نقش حساسی را در تاریخ این منطقه بازی کرده‌اند یکی همان ارتفاعات است و دیگری دریا‌های اطراف آن است. اهمیت استراتژیکی و حیاتی منطقه زمانی مضاعف می‌گردد که اضافه کنیم کشاورزی از راه بالکان از آسیا به اروپا رفت.^۱ بنابراین بالکان از زمانهای قدیم یعنی بیشتر از ۵۰۰۰ سال قبل دارای اهمیت بوده است.

ویژگی‌های کشورهای منطقه:

آلبانی: کشوری است به مساحت ۲۸۷۴۸ کیلومترمربع مساحت در جنوب اروپا. جمعیت این کشور ۳/۳ میلیون نفر است که ۹۶ درصد آنها آلبانیایی و ۴ درصد یونانی هستند. استقلال این کشور در ۱۹۱۲ میلادی به دست آمد. در حال حاضر ۷۰ درصد جمعیت این کشور مسلمان هستند ولیکن حکومت آن اسلامی نیست.

بلغارستان: مساحت این کشور ۱۱۰۹۱۲ کیلومترمربع است و نزدیک به ۱۰ میلیون نفر جمعیت دارد. سال استقلال این کشور ۱۹۰۸ از امپراطوری عثمانی است. مردمان این کشور از نژاد اسلاو هستند و درصد قابل توجهی مسلمان در این کشور زندگی می‌کنند.

رومانی: این کشور دارای مساحت ۲۳۷۵۰۰ کیلومترمربع است و ۲۴ میلیون نفر جمعیت دارد. از کشورهای کمونیستی است. سال استقلال

شش جمهوری مستقل:

بوسنی و هرزگوین:		مقدونیه:	
جمعیت کل:	۴۳۶۵۰۰۰ نفر	کل جمعیت:	۲۰۳۴۰۰۰ نفر
مسلمانان:	۴۳/۷ درصد	مقدونی‌ها:	۶۴/۶ درصد
صرب:	۳۱/۴ درصد	آلبانی‌ها:	۲۱ درصد
کروات:	۱۷/۳ درصد	ترکها:	۴/۸ درصد
یوگسلاو:	۵/۵ درصد	زیگانها:	۲/۷ درصد
		صربها:	۲/۲ درصد
صربستان:		مونتنگرو:	
جمعیت کل:	۹۷۹۲۰۰۰ نفر	جمعیت کل:	۶۱۵۰۰۰ نفر
صربی بدون ایالات متحده خودمختار:		مونتنگروها:	۶۱/۸ درصد
		صربها:	۹/۳ درصد
صربها:	۵۸۲۴۰۰۰ نفر	آلبانی‌ها:	۶/۶ درصد
مسلمانان:	۸۷/۳ درصد	یوگسلاوها:	۴/۲ درصد
یوگسلاو:	۳ درصد		
کرواسی:		اسیلوونی:	
جمعیت کل:	۴۷۶۰۰۰۰ نفر	جمعیت کل:	۱۹۶۳۰۰۰ نفر
کروات:	۷۷/۹ درصد	اسلوونی‌ها:	۸۷/۳ درصد
صربها:	۱۲/۲ درصد	کروانها:	۲/۷ درصد
یوگسلاو:	۲/۲ درصد	صربها:	۲/۴ درصد

مختلف قرار گرفته است. فرهنگ‌شناسان، فرهنگ عصر دوره نوسنگی را که در شبه جزیره بالکان پدید آمد و به تدریج رشد کرد، فرهنگ ایلیری (Illyrian Culture) می‌خوانند و دستاوردهای این فرهنگ را به همین نام یعنی آثار فرهنگ ایلیری می‌شناسند.^۵ با این‌همه، در پرتو برخی بررسی‌ها این نکته روشن شده است که همه آثار باقی‌مانده این دوره از آن فرهنگ ایلیری نیست، بلکه برخی از عناصر فرهنگی دوره مورد بحث، به فرهنگ دیگری که در شبه جزیره بالکان زاده شد و به فرهنگ پانونی (Pannonian Culture) مرسوم است، تعلق دارد.

در اوایل قرن دوم قبل از میلاد، رومیها متوجه منطقه بالکان شدند و در نتیجه سپاهیان خود را به این ناحیه اعزام کردند و برآن مسلط شدند؛ هرچند این تسلط در ابتدا با مقاومت دو فرهنگ قبلی منطقه یا مشکلاهی مواجه شد. در قرون ششم و هفتم میلادی، اسلاوها تنها قومی بودند که به این منطقه وارد شدند که در نتیجه ایلیرها را مجبور به مهاجرت کردند که این مهاجرت حتی به شمال غرب اروپا هم صورت گرفت. بنابراین مردمان امروزی این حوزه و بخصوص یوگسلاوی که به صورت مورزاییکی از ملیت‌ها در آمده است، ریشه در قوم اسلاو دارند. در مورد دین مردم باید بگوئیم تا قبل از ورود اسلام در قرن چهاردهم میلادی، مردم پیرو دین مسیحیت بودند، که بازم به دو قسمت تقسیم می‌شدند: مردم شرق پیرو ارتدوکس و غرب پیرو کاتولیک بودند. آئین بوگومیل (Bogomil) که در حقیقت نوعی نوآوری با بدعت‌گذاری در برابر دین مسیح بود و به رد اعتقادات کلیسای ارتدوکس می‌پرداخت، در قرن دهم میلادی توسط شخصی تحت همین نام در کشور بلغارستان ایجاد گردید و در منطقه بالکان طرفداران زیادی پیدا کرد. با ورود ترکهای عثمانی، بسیاری از بوگومیلها به اسلام گرویدند. آنچه تحقق این امر را امکان‌پذیر گردانید و موجب سهولت آن شد، احتمالاً وجود برخی شباهتهایی بود که بین دین اسلام و آئین بوگومیل موجود بود.^۶

در قرن چهاردهم میلادی ترکان عثمانی از طریق قسطنطنیه^۷ وارد شبه جزیره بالکان شدند. در نتیجه بسیاری از مسیحیان (کاتولیک‌ها و ارتدوکسها) به آئین مقدس اسلام گرویدند. به همین خاطر است که به جامعه مسلمان منطقه مشروعیت بخشیده می‌شود چرا که آنها از نسل اعضای کلیسا و مذهب حاکم برآنان هستند.^۸ نکته دیگر این که در آغاز سده شانزدهم یک میلیون مسلمان کوچ آورده به این منطقه وارد شدند.^۹ نقاطی که بیشتر به عنوان پایگاه اسلامی عمل می‌کردند، آلبانی، بوسنی و مونتنگرو بودند که به زودی پذیرای اسلام شدند. هرچند عثمانیها در برخورداری خود با مردم بالکان خیانتهای زیادی را مرتکب شدند، لیکن هیچگاه اسلام را با زور شمشیر بر مردم تحمیل نکردند.

امروزه دو فرهنگ مهم اروپایی و اسلامی در حال توسعه و گسترش هستند.^{۱۰} و به خصوص فرهنگ اسلامی که در دو جهت یعنی در آسیای جنوب شرقی و آفریقا و اروپای جنوبی رو به توسعه می‌باشد. این نکته را نیز می‌دانیم که فرهنگ هر منطقه‌ای ریشه در دین مردم آنجا دارد. منطقه بالکان چیزی عکس این موضوع را نشان می‌دهد. با نگاهی به نشانه

بودند) و بلغارستان (که پیش از آن ترکی نژاد بودند) را آفرید و ساختار اسلاوی نیرومندی را در دیگر جماعت‌های بالکان وارد کرد. در یونان کناره‌های دریا و جزایر پناه‌گاهی برای ملت و زبان یونانی فراهم ساختند که سرانجام سرزمین آغازین خویش را باز یافتند و در بلندپه‌های آلبانی زبان ایلیری (illyrian) زنده ماند و تا امروز حفظ شده است.^۳ نکته قابل ذکر دیگر این که در دوره قرون وسطی جمعیت بالکان افزایش یافت.

ویژگیهای قومی و فرهنگی

بالکان سرزمین اقوام گوناگونی است که از دیرباز هر یک داعیه رهبری بر منطقه‌ای را داشته‌اند و جنگ‌های پیاپی آنها در چند قرن اخیر سرنوشت ملتهای بالکان را رقم زده است. اظهار نظر در مورد این اختلافها بدون در نظر گرفتن انگیزه تاریخی آنها سطحی نگری به تاریخ است. زیرا برای شناختن ویژگیها و روحیه هر قوم باید تاریخ آن قوم را شناخت. اقوام مسیحی این منطقه غیر از رویارویی با نیروهای عثمانی، همواره گرفتار جنگ و ستیز با یکدیگر بوده‌اند و اکنون بار دیگر آتش کینه‌ها را شعله‌ور ساخته و شمشیرهای زنگار بسته نژادپرستی و قوم‌گرایی افراطی را از نیام کشیده‌اند.^۴ بنابراین ارائه یک تحلیل منطقی از ریشه‌های این اختلافات و خونریزیها مستلزم دانستن ویژگیهای قومی - فرهنگی مردم این منطقه است.

در عصر نوسنگی، بالکان از جهات مختلف تحت تأثیر فرهنگهای

تقسیم فرهنگی دنیا، منطقه بالکان جزو حوزه نفوذ فرهنگ اروپایی است و هیچ نشانه‌ای از فرهنگ اسلامی روی آن مشخص نشده است؛ لیکن نقشه تقسیمات ادیان مهم دنیا، حوزه نفوذ دین اسلام را در این منطقه نمایش داده است. جدای از آن که این نقشه‌ها توسط غربیها رسم گردیده است، لیکن مارا متوجه می‌سازد که فرهنگ اسلامی در این منطقه جایگاه مناسب ندارد و دارای اشکالاتی است.

اسلام و بالکان

مروری بر تاریخ اسلام در اروپا و بالکان

بعد از رحلت نبی اکرم (ص)، مسلمانان دست به یک اقدام بس مهم زدند و آن انتشار اسلام در نقاط مختلف دنیا بود. آنان قدرتهای معروف زمان خود از جمله کسری و قیصر را درهم شکستند و با این حرکت ایران و روم را درنوردیدند. در این هنگام (دهه ۳۰ هجری قمری) نگاه اسلام به طرف غرب یعنی اروپا معطوف شد و توانستند قسطنطنیه را در سال ۳۴ هجری قمری برای نخستین بار محاصره نمایند. مقاومتهایی که از جانب اروپائیان در این قسمت (شرق اروپا) صورت گرفت، باعث شد که مسلمانان به فکر راه دیگری جهت نفوذ به داخل اروپا باشند. به همین منظور از راه مدیترانه به طرف غرب اروپا رفته و اندلس را فتح نمودند. بنابراین از راه شبه جزیره ایبری توانستند به یک نفوذ موفقیت‌آمیز دست یابند و حتی در این فتوحات به جزایر کرت، سیسیل و حتی قلمروهای ایتالیا (تا دروازه‌های رم پایتخت ایتالیا) رسیدند.

اما دیری نپایید که مسلمانان، این سرپل مهم را از دست دادند و این دلیلی نداشت به جز تضعیف قدرت مسلمانان در آن دوره. اروپائیان در این منطقه چنان اقدام به اسلام‌زدایی نمودند که حتی آثار و نشانه‌های معتبر اسلامی از جمله مساجد و اماکن مقدس را از بین بردند و امروزه ما در این منطقه شاهد وجود تعداد بسیار اندکی از مسلمانان هستیم.

سالها پس از آن، در قرن چهاردهم میلادی، مسلمانان در زمان امپراطوری عثمانی از طرف شرق اروپا اقدام به نفوذ نمودند. و از این زمان است که اسلام در اروپای شرقی و شبه جزیره بالکان انتشار یافت. در ۲۸ ژوئن ۱۳۸۹ میلادی، امپراطوری عثمانی شکست سختی را بر صربهای کوزوو تحمیل نمود و این شکست امروزه نقطه عطفی در تاریخ ملی صربها به حساب می‌آید. صربهای کنونی معتقدند که یکی از مواردی که در سیر فرهنگ آنها تأثیر بسیار نهاده است، همین شکست است. از نظر مردم صرب، هرچند شکست لازار (پادشاه صربها) به عصر طلایی قوم او به طور موقت پایان داد، اما عظمت پیشین باز خواهد گشت.^{۱۱}

ترکان عثمانی ضمن فتوحاتی که در بالکان و مجارستان کسب کردند، برای انتشار اسلام سعی کافی می‌ذول داشتند و تنها سرزمینی که دین اسلام را پذیرفتند: آلبانی و بوسنه و دوبروچه و مقدونیه شمالی و ترکیه بود. گذشته از قفقاز، با این که در خاک روسیه دسته‌های کوچک مسلمان پراکنده هستند، دیگر در آنجا اثری از حکمفرمایی تاتارهای مسلمان باقی نمانده است.^{۱۲}

در پی حملات بی‌درهی مسلمانان، تمام بالکان و بخش زیادی از امپراطوری اتریش - مجارستان به تصرف مسلمانان درآمد. اگر بخواهیم علل سهولت نفوذ اسلام را در این قسمت بیان کنیم به موارد زیر باید اشاره کنیم:

- ۱ - قدرت زیاد امپراطوری عثمانی
- ۲ - عامل اشتراک مذهب
- ۳ - ارتباطات تجاری بین تجار این منطقه با سرزمینهای شرق اسلامی.

در این جا باید به مهمترین ویژگی اسلام در این دوره اشاره کرد و آن اختیاری بودن گرایش مردم آن سرزمین به اسلام است؛ چرا که در دوره سلطه عثمانی، مسلمانان بوسنی و هرزگوین هیچ گاه بیش از ۵۵ درصد جمعیت بوسنی را تشکیل نمی‌دادند.^{۱۳}

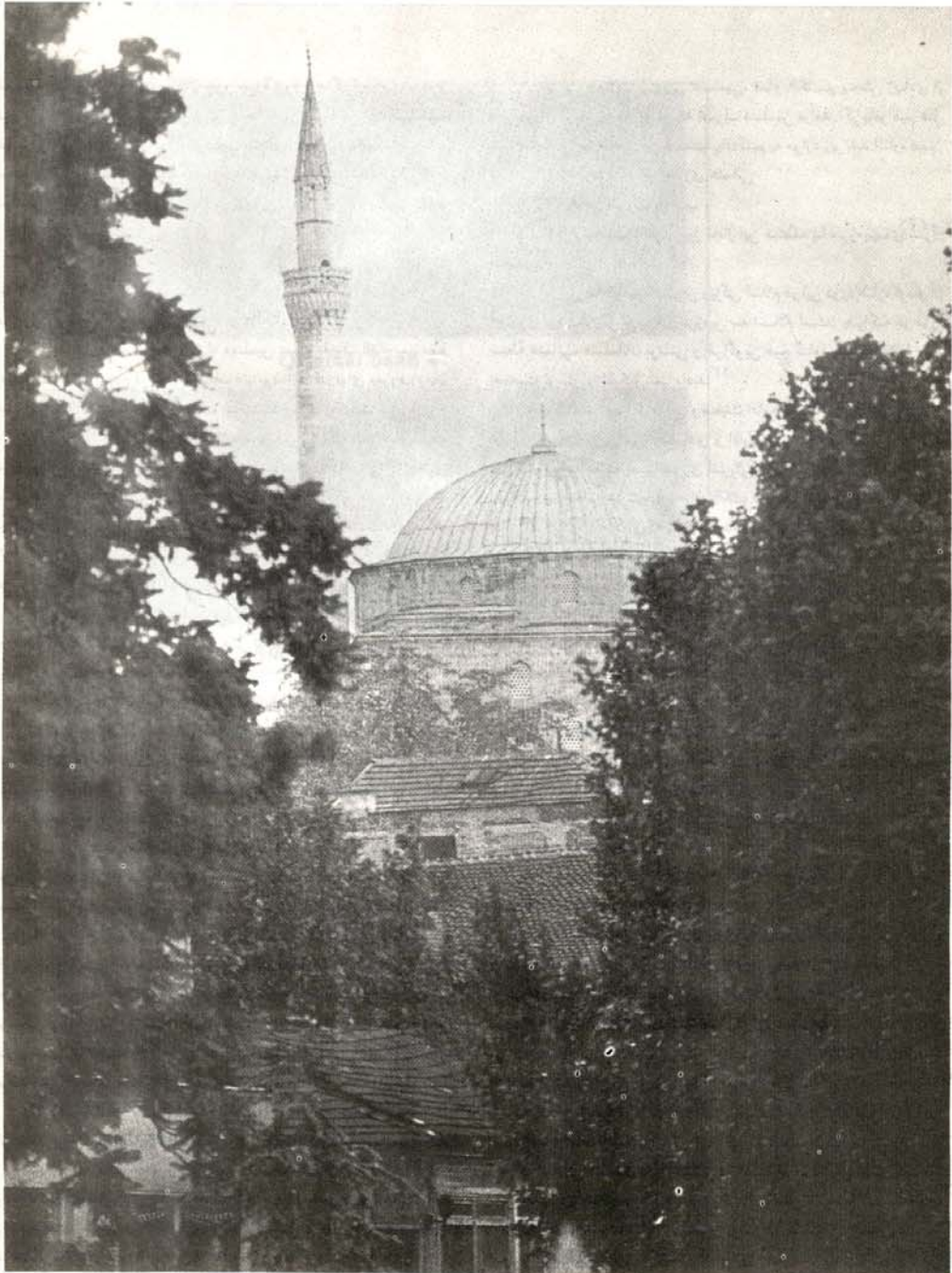
با گذشت چهار قرن این وضعیت ادامه داشت تا این که امپراطوری عثمانی از جهات سیاسی، اقتصادی و اداری رو به ضعف گذاشت و اداره سرزمینهای منطقه به امپراطوری اتریش - مجارستان واگذار گردید. امپراطوری عثمانی در نتیجه بحران بالکان (جنگ اول و دوم بالکان) در سال ۱۳ - ۱۹۱۲ میلادی که نتیجه ایجاد نهضت ناسیونالیستی صربها، ۸۰ درصد تصرفات و ۷۰ درصد جمعیت تحت سلطه خود را از دست داد. صربهای متعصب در ۲۸ ژوئن ۱۹۱۴ با تئوز ولیعهد اتریش این بحران و تشنجهای قومی را تبدیل به جنگ اول جهانی نمودند. در پایان همین جنگ (۱۹۱۸ میلادی) نام یوگسلاوی بربخشی از این سرزمین نهاده شد. در جریان جنگ دوم جهانی، مسلمانان نیز مورد توجه قرار گرفتند و حتی با روی کار آمدن مارشال تیتو این فشار بیشتر گردید؛ هرچند وی به عنوان رهبر یوگسلاوی، مسلمانان را به عنوان یک ملیت پذیرفت.

ولی آنچه که مهم است تحولات بعد از مرگ تیتو است که با فروپاشی شوروی کمونیستی و نظام کمونیستی یوگسلاوی (مستقل)، شدت گرفت و مقدمه و زمینه خیزش و آزادی ملیت‌ها و قومینهای مختلف یوگسلاوی را فراهم ساخت.

فرهنگ اسلامی و بالکان

استیلای ترکان عثمانی بر منطقه بالکان سبب شد که نواحی چندی از منطقه با علاقه و میل خود به اسلام گرایش پیدا کنند. بوسنی و هرزگوین از جمله مناطقی است که به عنوان مرکز اسلام در دوران عثمانی عمل کرده است و شدیداً تحت تأثیر فرهنگ آنان قرار گرفتند. هرچند روند تغییر کیش مردم به اسلام در بوسنی با توجه به موجود نبودن مطالعات تطبیقی مشروح، به دشواری می‌تواند مورد ارزیابی قرار گیرد.

یکی از موضوعاتی که امروزه مطرح می‌گردد این است که مسلمانان در منطقه بالکان از نظر فرهنگی به طرف غرب تمایل دارند و فرهنگ اسلامی در زمان نفوذ خودش توانسته است تأثیری عمیق بگذارد. ضمن تأیید این سخن باید قبول کنیم که هم‌عاش صحیح نیست. آری، فرهنگ اسلامی که عمدتاً از شهرهای بوسنی و هرزگوین انتشار یافت به صورت فرهنگی شهری درآمد و از این رو متأسفانه راه و رسم زندگی

کینه‌جوترین ملیت در این منطقه هستند، بیشتر از بقیه دست به تصفیه نژادی و اشغال سرزمینهای ایالات همجوار زدند. از جمله این اقدامات، کینه‌ای بود که از جانب امپراتوری عثمانی و مسلمانان منطقه در دل صربها مانده بود و به همین خاطر فرصت را مناسب دیدند تا دست به انتقام‌جویی بزنند و به دنبال همین تفکر یک روز بعد از اعلام استقلال بوسنی و هرزگوین در سال ۱۹۹۲ میلادی صربها حملات وحشیانه و ناجوانمردانه خود را به کشور بوسنی و هرزگوین آغاز کردند.

نکته قابل توجهی را که باید در این‌جا بدان اشاره کنیم، خیزش اسلام‌گرایی در منطقه است که بسیار حساس و حیاتی است. مردم بوسنی و هرزگوین با گرایش به اسلام سعی در اثبات هویت اسلامی خویش هستند تا هیچ دولت و ملتی نتواند حقوق مسلم آنها را ضعیف نماید. در این رابطه نقش کشورهای اسلامی و بخصوص جمهوری اسلامی ایران را نباید فراموش کنیم.

دست‌یابی به یک هویت مستقل اسلامی امروزه در دنیا به دو گونه متفاوت مطرح گردیده است. یکی به گونه‌ای است که ملت یک کشور از دستگاه حاکمه بیزار گشته‌اند و تمام بدبختیهای خود را ناشی از حکومت دستگاه حاکمه می‌دانند؛ به همین منظور با گرایش به مذهب و تقویت آن سعی در به دست گرفتن حکومت خواهند شد. دیگر این که مردم یک دولت به همراه دستگاه حاکمه برای جلوگیری از تجاوز به سرزمین و مردم خود از جانب بیگانگان دست به این اقدام می‌زنند. دموثونه بسیار بارز و روشن را می‌توان صحن زد: پاکستان و بوسنی و هرزگوین.

از طرف دیگر کشورهای اسلامی باید به این نکته مهم واقف گردند که می‌توانند با کمک به مردم مسلمان بالکان و حمایت از آنان، روزنه نفوذی را برای فرهنگ و دین اسلام به طرف اروپا باز نمایند. در راستای همین هدف بس خطیر است که می‌توان به یقین به این نتیجه رسید که گرایش به اسلام در منطقه بالکان مثبت است.

لازم است اشاره نماییم که تا کنون هیچ اقدام عملی صورت نگرفته است که بتواند صربهای جنایتکار جنگی را سرجای خود نشانند و از طرف دیگر حقوق ضعیف شده مسلمانان را جبران نماید. صلح دیتون به عنوان آخرین راه کار عملی نیز در یک شرایط ناعادلانه از سوی دولتهای غربی به مردم مظلوم منطقه تحمیل شده است؛ و به همین منظور عقیده بر این است که این صلح در آینده پایدار نخواهد بود.

صلح دیتون و آینده آن:

قرار داد صلح بوسنی توسط سران جمهوریهای بوسنی و هرزگوین، کرواسی و صربستان با حضور کشورهای غربی و در واقع تحمیل این صلح از جانب آنان در شرایطی صورت پذیرفت که صربها تا کنون به هیچ‌کدام از قطعنامه‌های آن به صورت عملی پایبند نبوده‌اند و هرگاه فرصتی پیدا کرده‌اند به جنایات خود ادامه داده‌اند. از طرفی عاملان این جنگ وحشتناک هنوز به سزای عمل خود نرسیده‌اند، در حالی که هرچه به جلو پیش می‌رویم مدارک علیه آنان افزون می‌گردد.

بسیاری از مسلمانان در بوسنی و هرزگوین باشیوه سلوک کسانی که به اسلام وابستگی نداشتند و در شهرهای دیگر این کشور می‌زیستند، تفاوت چندانی زیادی نداشت. از طرف دیگر، پس از دوران حکومت ترکها، فرهنگ غربی آغاز به گسترش کرد و اجزا و عناصر فرهنگ شرقی را، مخصوصاً در بین پیروان دین مسیح در این حوزه به عقب راند. با این همه، ویژگیهای فرهنگ شرقی در بین پیروان دین اسلام و همچنین شهروندان مسیحی بوسنی و هرزگوین یکسره منسوخ نشد، بلکه این ویژگیها تا به امروز نیز باقی‌مانده است. در مورد ارتباطات و مشترکات فرهنگی قبل از اسلام بین منطقه با ایران و شرق جالب است که بیان کنیم:

« بوسنی و هرزگوین از دیرباز با ایران سابقه ارتباط فرهنگی داشته است و شهر ساریووو بر سر راه جاده ابریشم است و در نزدیکی شهر دوبروونیک که پایان جاده ابریشم است قرار دارد؛ لذا ساریووو قبل از اسلام، با ایران در ارتباط بوده و تجار ایرانی به آنجا رفت و آمد می‌کردند. تا این‌که نخستین بار بوسنی و هرزگوین و آلبانی فعلی توسط فاطمیون مصر فتح شد و اولین حکومت اسلامی در آنجا به وجود آمد. بعد از آن اگر چه ترکان عثمانی در آنجا مستقر شدند ولی همواره با ایران ارتباط فرهنگی داشتند.^{۱۴}»

توسعه سیاسی اسلام در بالکان

استراتژی و توسعه سیاسی اسلام در بالکان

با کمی دقت در تحولات نظام بین‌الملل متوجه می‌شویم که دنیا بعد از جنگ سرد شاهد برخوردهای قومی، دینی و فرهنگی است. البته این بدین معنی نیست که عامل این برخوردها، پایان یافتن جنگ سرد است، بلکه باید این واقعیت را پذیرفت که فروپاشی قدرت شرق و از بین رفتن اختلافات و جریان‌ات عمده بین دو قطب شرق و غرب، باعث شفاف شدن این برخوردها و جریان‌ات گشت.

هر استراتژی متضمن و در برگیرنده تفکرانی است. از طرف دیگر می‌دانیم که تمام استراتژیها تعقیب‌کننده اهدافی هستند که این اهداف منافع آن استراتژی را تضمین می‌کند. تمام استراتژیهای شناخته شده جهان بدون استثناء به دنبال منافع ملی - مادی هستند. با توجه به ویژگی استراتژی اسلامی که در برگیرنده منافع ملی و معنوی است، یکی از اساسی‌ترین تفاوتها بین این دو شناخته می‌شود و ما این را در سرلوحه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران که توجیه‌کننده استراتژی است، بیشتر درک می‌کنیم؛ چرا که هرگاه منافع معنوی افضا کند، منافع ملی و مادی نادیده انگاشته خواهد شد.

بالکان و گرایش به اسلام

به دنبال فروپاشی کمونیست در یوگسلاوی سابق، هرکدام از ایالتهای خودمختار این جمهوری دست به ایجاد جمهوریهای مستقلی زدند. یوگسلاوی متشکل از اقوام و ملیتها و همچنین مذاهب گوناگونی است که در این زمان هرکدام تلاش می‌کردند با دامن زدن به این اختلافات در اقوام خود در نواحی مختلف، استقلال خود را کسب نمایند. صربها که

با این همه در این قسمت ما سعی می‌کنیم که یک تصویر واقعی و روشن از این صلح و نتایج و آینده آن ارائه دهیم. این تصویر از دو دیدگاه نمایانده می‌شود. یکی همان دیدگاه نویسندگان و متخصصین غربی است، دیگری دیدگاه و نظرات جمهوری اسلامی ایران است.

استفان لارابی (Stephen Larrabee) معتقد است: «اگر هم موافقتنامه دیتون باقی بماند، به نظر می‌رسد بالکانها مختص به ناآرامی و بی‌ثباتی باقی خواهند ماند.»

به استثنای یونان و درجه پایین‌تری ترکیه، همه کشورهای منطقه با کمبود مؤسسات و سنن دموکراتیک مواجه هستند. تعدادی از آنها دچار مشکلات حل نشده اقلیت‌ها هستند. به علاوه موافقتنامه دیتون دو مشکل مهم در منطقه - مقدونیه و کوزوو - که در واقع دست نخورده‌اند، باقی گذاشته است. بنابراین بدون حل افناکننده این مسائل، به نظر نمی‌رسد که ثبات و صلح در بالکان دوام داشته باشد.»

از نظر جمهوری اسلامی ایران، صلح دیتون بیشتر خواسته‌های کشورهای غربی را در بر می‌گیرد تا خواسته‌های طرف منازعه را؛ چرا که آمریکا و هم‌پیمانان اروپایی آن به آمال و اهداف خود در بوسنی و اشغال همه جانبه این کشور دست یافته و با حضور گسترده خود در بوسنی از خطر اسلامگرایی مردم مظلوم منطقه اطمینان حاصل می‌کنند. و اگر هدف آنان جز این بود چرا با این که این صلح جنبه واقعی پیدا کرده، هر روز شاهد نقض آن‌س از جانب صربها هستیم و هیچ اقدامی علیه آنان صورت نمی‌گیرد.

تأثیرات فرهنگی حضور وسیع نیروهای غربی مطمئناً رواج ارزشهای غربی و بی‌بندوباری‌های اجتماعی مورد نظر سران فاسد استکبار جهانی در راستای از بین رفتن ارزشهای اسلامی و انسانی را در پی خواهد داشت. هرچند غرب نتوانست به واسطه حمایت از جنایات و تجاوزات صرب، حضور مسلمانان را از میان بردارد، تلاش می‌کند با طرح صلح دیتون به نگرانی خود از خیزش اسلامی در منطقه و سرایت آن به دیگر نقاط اروپا و غرب پایان دهد. بنابراین چنین نتیجه‌گیری می‌کنیم که مردم مسلمان بوسنی با دیده‌ای نگران پایان تجاوز صربی و آغاز تجاوز غربی را می‌نگرند. در اینجاست که وظیفه کشورهای جهان اسلام و در رأس آن جمهوری اسلامی ایران به وضوح مشخص می‌شود. این کشورها باید با یک وحدت همه جانبه، مسئولیت نجات مسلمان بوسنی را برعهده بگیرند و از هیچ کمکی دریغ نوزند. از طرفی جمهوری اسلامی ایران بخاطر دارا بودن تجربیات ارزشمند در مورد برخورد با جهان غرب، بیشتر باید احساس مسئولیت و وظیفه نماید.

نتیجه‌گیری:

نتیجه‌ای که از این تحقیق حاصل می‌شود و در ذیل اشاره خواهد شد، در واقع به صورت منظم هدف این کار را به دنبال خواهد داشت:

- اسلام دارای تمام اصول اولیه برای پی‌ریزی و ایجاد نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ... می‌باشد؛ به همین دلیل قابل به یک استراتژی

مستقل است.

- بالکان به عنوان یک نقطه استراتژیکی در برگیرنده منافع اروپا، آمریکا و روسیه است.

- تحولات و جریاناتی که در چند سال اخیر در منطقه بالکان رخ داده، همه نشانگر رشد اسلامگرایی در منطقه است؛ هرچند نمی‌توان ریشه تمام اختلافات را تنها این عامل دانست.

- منطقه بالکان از زمان سقوط امپراطوری عثمانی، سخت تحت تأثیر فرهنگ اروپایی قرار گرفته است ولیکن این به معنای از بین رفتن فرهنگ شرقی - اسلامی در منطقه نیست.

- مردم منطقه به دلایل اشتراکات فرهنگی که با شرق داشته‌اند، پذیرای اسلام شده‌اند.

- مسلمین بالکان به دنبال یک هویت اسلامی برای به دست آوردن یک کشور مستقل هستند و از این انگیزه هیچگاه دست نخواهند کشید.

- بالکان به عنوان یک سرپل مهم و استراتژیکی برای اسلام شناخته شده و می‌شود.

- درکمک به مردم مسلمان منطقه بخصوص بوسنی و هرزگوین، تمام دولتهای جهان اسلام باید تلاش نمایند و در این راه وحدت داشته باشند. □

منابع و مآخذ:

- ۱) آسایش نوارچی، محمدجواد - بحران بوسنی و هرزگوین و مذاکرات صلح - انتشارات اطلاعات - ۱۳۷۴
- ۲) آسایش نوارچی، محمدجواد - بررسی مشکل کوزوو در یوگسلاوی - اطلاعات - ۱۳۷۴
- ۳) ایولاکست و دیگران - مسئله صربستان و یوگسلاوی سابق، ترجمه عباس آگاهی - دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۳
- ۴) استیجان مسیح - چگونگی فروپاشی یوگسلاوی - اطلاعات، تهران ۱۳۷۴
- ۵) جرجیان، ادوارد - قوس بحران از بالکان تا خاورمیانه و آسیای جنوبی - وزارت خارجه.
- ۶) خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران - بررسی کشورها، شماره ۱۵، ۱۷.
- ۷) دوانی، علی - علما و شعرای بوسنی و هرزگوین - موسسه فرهنگی قبله - چاپ دوم، ۱۳۷۴
- ۸) سرمد، دکتر خسرو - یوگسلاویسم ریشه‌های یک خصومت تاریخی - انتشارات بنیاد، ۱۳۷۳
- ۹) شالیان، ژرار. رازو، ژان پیر. رازو - اطلس استراتژیک جهان - اطلاعات ۱۳۶۶
- ۱۰) صغری، قاسم - گاه شمار اروپای شرقی. جلد اول، ۸۰ - ۱۹۴۰، وزارت خارجه ۱۳۷۱
- ۱۱) طبرسا، نفی - جنگ در بالکان - اطلاعات ۱۳۷۱
- ۱۲) کالین مک ابودی. ریچارد جونز - اطلس تاریخی جمعیت جهان، نشر مرکز
- ۱۳) لقمان، دکتر امیر، مقاله ریشه‌های تاریخی جنگ غم‌انگیز بالکان - اطلاعات سیاسی - اقتصادی.

- (۴) لقماتی، دکتر امیر، مقاله ترجمه: ریشه‌های تاریخی جنگ غم‌انگیزی بالکان - اطلاعات سیاسی - اقتصادی.
- (۵) یوسفیان، جواد، نگاهی به تاریخ و فرهنگ بوسنی و هرزگوین - انتشارات دائرةالمعارف اسلامی، ۱۳۷۲
- 6) Encyclopedia Britanica, Vol.2 pp. 324-325
- (۷) استانبول فعلی در ترکیه
- (۸) پنسون، مارک - مسلمانان بوسنی و هرزگوین - انتشارات اطلاعات - ۱۳۷۴
- (۹) مک ایودی، کالین، جونز، ریچارد - اطلس تاریخی جمعیت جهان - نشر مرکز
- (۱۰) زرار، شالیان، ژان پیر، رازو - اطلس استراتژیک جهان - انتشارات اطلاعات ۱۳۶۶
- (۱۱) یوسفیان، جواد، نگاهی به تاریخ و فرهنگ بوسنی و هرزگوین - ص ۹۳ - انتشارات دائرةالمعارف اسلامی
- (۱۲) هازارد، و. هاری - اطلس تاریخی اسلام - انتشارات ابن سینا - ص ۵
- (۱۳) دوانی، علی - علما و شعرای بوسنی و هرزگوین - موسسه فرهنگی قبله - چاپ دوم، ۱۳۷۲
- (۱۴) دوانی، علی - علما و شعرای بوسنی و هرزگوین - ص ۱۳ - موسسه فرهنگی قبله

- (۱۴) مارک، پنسون - مسلمانان بوسنی و هرزگوین، تاریخچه تحولات از قرون وسطی تا زمان انحلال یوگسلاوی - ترجمه مهوش غلامی، اطلاعات ۱۳۷۱
- (۱۵) مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی - یوگسلاوی (نظری اجمالی به کشورها) - ۱۳۶۹
- (۱۶) نظراهری، رضا - نقش و اهمیت سیاسی اسلام در روابط بین‌الملل - اطلاعات سیاسی - اقتصادی - شماره ۱۱۴ - ۱۱۳ - بهمن و اسفند ۱۳۷۵.
- (۱۷) هاری، و. هازارد - اطلس تاریخی اسلامی - انتشارات ابن سینا - ترجمه محمود عرفان.
- (۱۸) یوسفیان، جواد، نگاهی به تاریخ و فرهنگ بوسنی و هرزگوین - دائرةالمعارف اسلامی، ۱۳۷۲

پاورقی:

- (۱) سعیدیان، عبدالحسین - کشورهای جهان - انتشارات علم و زندگی، چاپ سوم.
- (۲) یوسفیان، جواد - نگاهی به تاریخ و فرهنگ بوسنی و هرزگوین - ص ۲۴ - انتشارات دائرةالمعارف اسلامی
- (۳) مک ایودی، کالین، ریچارد جونز - اطلس تاریخی جمعیت جهان، انتشارات مرکز ترجمه فریدون فاطمی